

БЕЛАРУСКАЯ ТЭРМІНАЛОГІЯ Ў ГАЛІНЕ ПРАГРАМАВАННЯ: ЛЕКСІКА-СЕМАНТЫЧНАЯ ХАРАКТАРЫСТЫКА, АСАБЛІВАСЦІ ФУНКЦЫЯНАВАННЯ

Ягаўдзік Я. Д.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Пятрова Н. Я. – к.філал.н., дацэнт

У рабоце разглядаюцца асаблівасці беларускай тэрміналогіі ў галіне праграмавання. Вызначаецца, што такое тэрмін, прафесіяналізм і камп'ютарны жаргон. Робіцца выснова аб мэтазгоднасці выкарыстання прафесіяналізмаў і жарганізмаў у маўленні. Таксама разглядаецца беларуская тэрміналогія ў сферы праграмавання, вызначаецца, што для яе асабліва характэрна.

Сучаснае грамадства немагчыма ўявіць без інфармацыйных тэхналогій і вылічальнай тэхнікі, якія паспяхова выкарыстоўваюцца ва ўсіх сферах жыцця чалавека і з'яўляюцца практычным увасабленнем інфарматыкі. Геній чалавечай думкі прайшоў шлях ад лічэння на пальцах праз разнастайныя вылічальныя прылады да самых сучасных вылічальных прыстасаванняў і сістэм, якія ў стане захоўваць вялікія аб'ёмы інфармацыі і апрацоўваць іх па адпаведных праграмах з імгненнай хуткасцю. Развіццё інфармацыйных тэхналогій і вылічальнай тэхнікі выклікала ўзнікненне і развіццё новых спецыяльных слоў, якія звязаны са сферай ІТ. Наша праца прысвечана разгляду беларускай тэрміналогіі ў галіне праграмавання [1].

Спачатку вызначым, што такое тэрмін. Тэрмін (ад лац. *terminus* – «канец, мяжа») – гэта спецыяльнае слова ці спалучэнне слоў, створанае (прынятае, запазычанае) для дакладнага выражэння спецыяльнага паняцця і абазначэння спецыяльнага прадмета. У тэрмінах заключаецца максімальна дакладнае, канцэнтраванае выражэнне тых агульных і прыватных паняццяў, з якімі спалучана навуковая і тэхнічная дзейнасць чалавека. Тэрміны – гэта своеасаблівы штучна створаны набор лексічных адзінак, выкарыстанне якіх абмежавана той ці іншай галіной; тэрмін – імя паняцця.

Сістэма тэрмінаў пэўнай галіны навукі, тэхнікі, культуры называецца тэрміналогіяй (напр., біялагічная, медыцынская, лінгвістычная, музычная, палітычная, эканамічная, філасофская тэрміналогія і інш.). Тэрміналогіяй (або тэрміналагічнай лексікай) называецца таксама ўся сукупнасць тэрмінаў канкрэтнай мовы (беларуская тэрміналогія) [2].

Тэрмін праграмавання – намінант сістэмы паняццяў (рэалій) адпаведнай галіны вытворчасці. Тэрміналогія ў галіне праграмавання аб'ядноўвае спецыяльныя найменні для абазначэння: відаў праграмнага забяспечання камп'ютараў; машын і прылад, што выкарыстоўваюцца ў праграмаванні; моў праграмавання; адзінак вымярэння; асоб, чыя дзейнасць звязана з праграмаваннем; уласцівасцяў праграмавання, асобных працэсаў, дзеянняў і інш.

Прааналізаваўшы сучасныя лексікаграфічныя крыніцы, мы лічым, што да тэрмінаў праграмавання найперш адносяцца:

– назвы камп'ютарных дэталей, прыналежнасцей: *камп'ютар, камп'ютарная мышка, клавіатура, манітор, дысплей, вінчэстар, мацярынская плата, вентылятар працэсара;*

– назвы праграм, праграмага забеспячэння, каманд: *вірус, электронная пошта, утыліта, увод, бібліятэка, наследванне;*

– назвы адзінак вымярэння: *мегабайт, кілабайт, гігабайт, тэрабайт;*

– назвы дзеянняў, аперацый, працэсаў: *капіраваць інфармацыю з сервера, архіваваць, кампіляваць, друкаваць, праграмаваць, тэсціраваць;*

– назвы асоб: *праграміст, інжынер, сістэмны адміністратар, менеджар.*

Акрамя тэрмінаў, у мовазнаўстве існуе такое паняцце, як прафесіяналізм – гэта спецыяльнае паўафіцыйнае слова, якое сустракаецца ў мове прадстаўнікоў пэўнай прафесіі, выкарыстоўваецца пераважна ў вусным маўленне, не становіцца агульнапрынятым тэрмінам, не фіксуецца тэрміналагічнымі слоўнікамі, валодае экспрэсіўнасцю, эмацыянальнасцю, вобразнасцю.

Прафесіяналізмы займаюць значнае месца ў сферы інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі, асабліва ў маўленні вузкіх спецыялістаў, а таксама моладзі, якая ў большай ступені і часцей, чым людзі сталага веку, мае дачыненне да камп'ютарнай тэхнікі і інфармацыйных тэхналогій. Словы нашталт адмін, адкат, глюк, баг, венік, вінт, дэвайс, зіпаваць, зносіць, клава, клікнуць, комп, лагаць, ламер, мануал, монік, мыла, прашыць, рарыць, скінуць, траян, флуд, флэшка, юзар і інш. з'яўляюцца прафесіяналізмамі ў галіне праграмавання. Яны трывала ўвайшлі ў жыццё кожнага чалавека, які карыстаецца камп'ютарам ці іншымі электроннымі высокатэхнічнымі прыладамі.

Прафесіяналізмы замацаваліся ў сферы інфарматыкі, вылічальнай тэхнікі, праграмавання, на што, безумоўна, ёсць свае прычыны: падабенства іх да часткі афіцыйна прызнаных тэрмінаў (асабліва да тых, што ўзніклі з агульнаўжывальных лексем шляхам тэрміналагізацыі); у параўнанні з тэрмінамі ім уласцівы большая камактнасць і сіцісласць выражэння, наяўнасць вобразнасці, высокая ступень эмацыянальнасці і экспрэсіўнасці, здольнасць выражаць іранічна-жартаўлівыя адносіны, што асабліва цэніцца моладзевым кантынгентам. Менавіта гэтыя якасці спрыяюць актыўнаму выкарыстанню прафесіяналізмаў у сферы, звязанай з камп'ютарамі, рознымі сучаснымі тэхнічнымі сродкамі, праграмаваннем і іншымі блізкароднаснымі сферамі дзейнасці [3].

Прывядзем прыклады прафесіяналізмаў, якія пашыраны ў маўленні праграмістаў: *'мегабайт' – метр, тона; 'кілабайт' – кіло; 'электронная пошта' – мыла, Ямеля; 'камп'ютарная мышка' – мыша, крыса, хвастатая, хома, звер; 'клавіатура' – клава, разяль, стукалка, кебарда, кейборда, кнопкі; 'манітор, дысплей' – мон, монік, моня, морда, тэлевізар, дысплюй; 'вінчэстар' – вінт, вінч, венік, блін, вентылятар; 'мацярынская плата' – мама, мамка; 'архіваваць' – жаць, таптаць і інш.*

Асобнага аналізу патрабуюць сістэмныя адносіны жаргоннай лексікі ў сферы праграмавання. Камп'ютарны жаргон – найбольш экспрэсіўны слоўнікавы пласт у спецыяльнай лексіцы адпаведнай сферы. Як новая і выключна дынамічная з'ява, камп'ютарны жаргон з'яўляецца ўнікальным матэрыялам для даследавання, у якім выяўляецца шэраг характэрных і для агульнанароднай мовы. Камп'ютарны жаргон дастаткова шырока прадстаўлены як у інтэрнэце, так і ў перыядычных выданнях («Компьютерной газете», газеце «Компьютерра», часопісах «Хакер», «Game.EXE»).

Прывядзем прыклады найчасцей ужывальных жарганізмаў: *блыха (памылка, збой у праграме), вінт або вінч (вінчэстар), глюк (памылка, збой у праграме), грузіць (загружаць), жалеза (апаратныя сродкі камп'ютара), карман (дыскавод), мама (мацярынская плата), мазгі (аператыўная памяць), мыла (электронная пошта), мыльніца (мадэм), тэлевізар (манітор), чайнік (нявопытны карыстальнік камп'ютарам) і інш.*

Камп'ютарны жаргон хутка папаўняецца новай лексікай, тэхніцызмамі англійскага паходжання, спецыфічнымі словамі і аказіяналізмамі. Як адзначае даследчыца А. М. Рудэнка, «падобныя пэрлы надзвычай шматлікія на старонках home.net і інтэрнэту. Яны сведчаць аб спецыфічным пачуцці гумару ў "работнікаў кампутара і мадэма". Мабыць, з усіх "тэхнароў" менавіта тыя, хто працуе ў сферы інфармацыйных тэхналогій, максімальна схільныя да моўнага творчасці і моўнай гульні» [4].

Праграмаванне нельга ўявіць без яго першага памочніка – інтэрнэта. У сваю ж чаргу мова сусветнага павуціння своеасабліва і разнастайная. Для яе ідэнтыфікацыі і сістэматызацыі ўжо сёння неабходна свая тэрміналогія. Абсалютная іх большасць – англійскага паходжання напрыклад, *браўзар* (англ. *web browser*), *інтэрнэт* (англ. *Internet*), *кукі* (англ. *cookie*), *лічар* (англ. *leech*). Такой лексікі найбольш у сферы камп'ютарных тэхналогій. Зразумела, англамоўны дыскус вызначае моўныя прырытэты камп'ютарнай сферы не таму, што толькі ў англамоўных краінах ствараюцца навацыі. Гэта зусім неабавязкова. Проста англійская мова ў другой палове XX ст. стала інтэрнацыянальным сродкам камунікацыі ў навуцы [5].

Адной з адметнасцей тэрміналогіі праграмавання лічым тое, што гэты пласт беларускай лексікі папаўняецца вельмі актыўна, паколькі сфера інфармацыйных тэхналогій развіваецца хутка, узнікаюць новыя прадметы і працэсы, што, у сваю чаргу, вызначае з'яўленне новых слоў. За апошнія гады беларуская мова ўзбагацілася такімі найменнямі, як *дамен, блакчэйн, крыптавалюта, фалксаномія, штучная нейронная сетка, бэкэнд, франтэнд, рубі, юзабіліці, кластар, скрыншот* і інш.

56-я Научная Конференция Аспирантов, Магистрантов и Студентов БГУИР, Минск, 2020

Такім чынам, беларуская тэрміналогія ў галіне праграмавання – гэта своеасаблівая падсістэма беларускай тэрміналогіі па інфарматыцы і вылічальнай тэхніцы. Большасць тэрмінаў запазычана з англійскай мовы. Няспыннае развіццё лексікі ў гэтай сферы звязана з актыўным развіццём інфармацыйных тэхналогій наогул.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Свістунова, М. І. *Інфарматыка і вылічальная тэхніка* / М. І. Свістунова // *Беларуская мова. Прафесійная лексіка: Прыродазнаўства: вуч. дапам.* / М. Г. Прыгодзіч [і інш.]. – Мінск: РІВШ, 2015. – С. 55-82.
2. Панежа, В. В. *Беларуская мова (прафесійная лексіка) [Электронны рэсурс]* / В. В. Панежа. – *Рэжым доступу:* <https://studfiles.net/preview/5618152/>.
3. Свістунова, М. І. *Інфарматыка і вылічальная тэхніка* / М. І. Свістунова // *Беларуская мова. Прафесійная лексіка: Прыродазнаўства: вуч. дапам.* / М. Г. Прыгодзіч [і інш.]. – Мінск: РІВШ, 2015. – С. 55-82.
4. Лук'янюк, Ю. М. *Семантычныя працэсы ў камп'ютарнай лексіцы: спецыфіка сінаніміі ў камп'ютарнай тэрміналогіі і жаргоне* / М. І. Лук'янюк, Л. Г. Шасцярнёва. – Мінск: Адукацыя і выхаванне, 2012. – С. 382.
5. Барковіч, А. А. *Інтэрнэт-тэрміналогія: асаблівасці функцыянавання ў беларускай мове [Электронны рэсурс]* / А. А. Барковіч. – *Рэжым доступу:* <http://elib.bspu.by/bitstream/doc/8613/1/214115.pdf>.